

keveredésének közismert jelensége sokkal megbízhatóbb — és nyelvi magyarazatot nyújt. Így viszont — mondjuk — az *l* és *m* hang azon „objektív sajátága”, hogy az édesség, lágyság, gyengédség, szeretet, öröm, boldogság, — és az enyészet és elmúlás képzetét idézi fel: „a szopás élményéhez vezet”, az „édes csorgás, a simogató lágy, langyos meleg” élményéhez. De szerepet játszik az is, hogy e hangok képzésekor „a nyelv eleje megközelíti... azt a pozíciót, melyet szopásnál foglal el”. Hogy az enyészethez, a halálhoz hogyan jutunk innen el, arra Fónagy az anya—csecsemő viszonyban bekövetkező „önmagunk teljes elhagyása”-val, „az én bomlásá”-val válaszol. Ez a bomlás következik be például az álomban, a halálvágyban — ezek érzékeltetésére az *l* és *m* ugyanis szintén alkalmas. „S ez a hangulat ismét visszavezet bennünket az ősi korba, az én kialakulásának kezdeti stádiumához, mikor még olyan közeli és vonzó az élet előtti élet, ahová a csecsemő alvásakor mindig ismét visszatér” stb. (73—75). Bizony borotvaél ez a reveláció és a vulgarizáció között. Fónagy Ivánnak a tudományos megbízhatóság határain belül is olyan gazdag, színes és megvilágosító mondanivalója van, hogy kár ezekért az elrugaszkodásokért... Kevés könyv van, melyre annyira igaz, hogy a kevesebb több lett volna. Tetézi Fónagy „bűnét”, hogy megállapításait olyan szuggesztív stílusban, annyi jól megválasztott idézettel adja elő, hogy nagyon nehéz az elhívés kísértésének ellenállni.

Ugyanilyen szuggesztíven csábító formában hallunk néhány alapvetően fontos, de

szerintem egyoldalú szemléletet tükröző elvi kérdésről is. Fónagy elméleti fejtegetéseiből is, idézetanyagából is arra lehetne következtetni, hogy a „költői nyelv” a verses formához van kötve. Ez természetesen *m i n d e n e s t ő l* nem így áll, a próza is lehet költői. Fónagy valójában a *versnyelv* hangtanáról beszél... De ennél lényegesebb, alapvetőbb félreértés származnék abból, ha Fónagy nyomán azt vélnék, hogy a költői nyelv esztétikumát kizárólag vagy elsősorban a nyelvi forma (vagy éppenséggel a hang) hordozza. Igaz, a szerző is céloz rá itt-ott, hogy a hanggal való közlés csak ráépül a nyelvel való (tehát értelmi, tartalmat hordozó) közlésre, mégis nagyon erősen hangsúlyozni kell, hogy a költői nyelv költőiségében a szókészlethez való viszonyulás, a jelentéstani eljárások (átvitelek, képek, jelzők meg általában az egész trópus-készlet), de a mondattani kérdések is elsőrendűen fontosak, hogy a tartalmi vonatkozásokról vagy a költői atmoszféra tudatáról ne is beszéljünk.

Ezeknek a kérdéseknek részletes taglálása természetesen nem volt Fónagy Iván feladata. A könyv hatóságának túl szélesre tágítása, a hangformával való mindent megmagyarázás azonban akaratlanul is a költői nyelv problematikájának leszűkítéshez vezet. Meg esetleg ahhoz a hithez, hogy a költői nyelv hangtanában valóban meglévő jelentő, kifejező, evokáló, érzékeltető hatások alkalmazásának ellesésével, vagy éppen Fónagy Iván nagyszerű, „leleplező”, tudatosító könyvének eredményeit receptként használva, az ember nagyjából már el is sajátította a költői mesterség titkát.

Martinkó András

*

Busa Margit: A Thököly-kódex és kuruc-kori versei. Bp. 1958. Akadémiai K. 103 l. (Irodalomtörténeti Füzetek 13.)

A XVII. század második fele, különösen az 1663—1683 közötti időszak, a korai kurucok politikai költészetét gazdagítja újabb adalékokkal Busa Margit kiadványa, a Thököly-kódex. A kéziratos kötet több eddig ismeretlen vers szövegét őrizte meg, míg néhány ismert énekünk terjedelmesebb, de egyben romlottabb variánsát is tartalmazza. A kezdődő és egyre élesedő kuruc-labanc ellentét világát tükrözik e versek, jobbára a kurucok érveinek a hangoztatásával. A kódex versei, művészi színvonalukat tekintve, beilleszkednek a kor egyetlen teljesítményét nyújtó nemesi költészetébe. A politikai viták hangulata erőteljesen érvényesül a Thököly-kódex versein, hiszen az éneknek jelentősebb része sajátos párbeszédés formában íródott. Túl-

zásnak érezzük azonban a bevezető idevonatkozó megállapítását, mintha csak ez a vitázó forma jelentené ezen évtizedek költészetét.

Az új versek között igen érdekes szint képvisel a Rottál János császári követ nevében készült krónikás-hűségű verses beszámoló a főurakkal Pozsonyban tartott tanácskozásról, melyen az osztrák csapatok eltartásáról kellett nyilatkozniuk. A vers tárgyilagosan számol be az urak felszólalásairól, leg részletesebben azonban Berényi Györgyét ismerteti, aki bátran hangot adott a nemesi szabadság vesztésén érzett elkeseredésének, s tüzetes politikai helyzetképet rajzolt a nemességnek a Wesselényi-féle összeesküvés leleplezése utáni hangulatáról. Berényi György érvelése, valamint egész beszédének szemlélete a „Nimród ágyékából” kezdetű ismert nemesi barokk versünkkel tart rokonságot, s mintegy előhangja a század végi *Cantio de portione* c. énekünknek.

Busa Margit bevezető írása részletesen ismerteti a kéziratos kötetet és megkísérli a közreadott énekeket elhelyezni XVII. századi költészetünk fejlődésének a menetébe. Bevezető írásának az előbbi része sikerültebb, míg a század költészetéről írott sorai kissé általánosak. Érthetetlen a kódex keletkezési idejének a meghatározása. Busa M. itt ellentmond önmagának, hiszen említi, hogy szerepel a kódexben 1709-ben készült vers és egy II. Rákóczi Ferencről szóló Miatyánk parafrázis is, és mégis a XVII. század utolsó évtizedére teszi a kötet összeírásának az idejét. (A téves datálásra utalt már Varga Imre: It 1959. 141.) A legérdekesebb, hogy a XVIII. századi szövegeket is az első kéz másolta.

— A bevezető a kódex verseit a kuruckor történeti eseményeihez kapcsolja, de kissé mechanikusan sorolja fel az egész történeti időszak (1663—1753) hét részre bontható periodizálását, mert a publikált versek kizárólag csak az első négy szakasz (1686-ig) történetéhez illeszkednek. Néhol terjengősen szól a kuruc—labanc ellentét kialakulásának közismert eseményeiről (így Zrínyi 1664-es hadvezéri tevékenységéről, vagy a Wesselényi-mozgalomról). — Nem érezzük meggyőzőeknek egyes énekek bizonyos műfaji sajátosságainak a bevezetőben adott jellemzését. Nem értjük világosan pl. a *Szepes Várallyai Extasis* ... c. énekről írottakat. A bevezető szerint ez a vers „A jeremiád költészettel tart rokonságot, de sokkal inkább a lírai és elbeszélő költészet hangján épült fel.” Kéztudomású, hogy a század szinte egész énektermését, így a jeremiádokat is a mind líraibb hangvétel és a jobbra epikus szerkesztés jellemzi.

Felesleges háromszor (14., 24. és 50. l.) teljes terjedelmében közölni az *Egy néhány Versben* ... hétsornyi verscímét. Nagyon hiányzik a közreadott versek kezdő sorainak a mutatója, s az énekek romlott (sokszor értelemzavaró) szövegrészleteinek a jegyzetekben történő kiigazítása.

A Thököly-kódex verseinek a kiadása hasznos volt: lehetővé tette több eddig ismeretlen történeti-politikai vonatkozású ének tanulmányozását, még mielőtt azok megjelenének a *Régi Magyar Költők Tára* új sorozatának a megfelelő kötetében.

Komlószi Tibor

Verseghy Ferenc. 1757—1822. A Jászkunság 1957. évi 1—2. számának anyagából szerkesztette: Kisfaludi Sándor. Szolnok, 1957. Gyomai ny. [volt Kner ny.]. 64 l.

A kis kötet Verseghy születésének két százados évfordulója alkalmából idézi fel a szolnoki származású jeles költő, nyelvész és

filozófus alakját, néhány — működésének legfontosabb irányait megvilágító — tanulmánnyal hódolva emlékének s terjesztve korszerűen értékelt művének ismeretét. Az igen tiszteletre méltó szándék hasznos ismeretterjesztő füzetet eredményezett. Hasznosat, noha nem alapul újabb tudományos kutatásokon s az eddigieket sem foglalja össze mind, olyan marxista igényességgel, mely a tárgyat — még az adott szempontok szerinti szűkítés mellett is — kimeríteni akarná. Magyarán szólva a szerzők láthatóan Verseghy leghozzáférhetőbb műveinek gyors áttekintésére szorítottak s így túlságosan is vázlatos képet adtak a költőről vagy a filozófusról, arról nem is beszélve, hogy *Kardosné Benke Irén* vázlatnak jelzett bibliográfiája még vázlatnak is csak nagynehezen fogadható el: a Verseghyről való ismereteinket lényegesen módosító közlemények és verspublikációk adatai (Gálos Rezső közlései az ITK-ban, 1938-ban, 1940-ban, 1941-ben) szinte mind hiányoznak belőle. A füzet hasznát legelső sorban a Verseghy iránti érdeklődés felkeltésének szándékában és sikerében látom, abban, hogy egy jelentékeny alkotónak és gondolkodónak népszerű és széleskörű ismertetésére jó szakemberek sorát mozgósította s a tanulmányok összességében megközelítő marxista képet is adott a felvilágosodás és romantika közti átmenet e nagyon fontos írójáról.

A füzet legkevésbé vitatható tanulmányait *Benda Kálmán* és *Terestyéni Ferenc* írta. Az előbbi dolgozata (Verseghy útja a magyar jakobinus mozgalomig) mégis inkább szól a mozgalomról s az általános történelmi feltételekről, mint Verseghynek sajátos útjáról, és úgy tetszik, a papköltő igen érdekes (a „derülésről”, vagyis a felvilágosodásról szóló) prédikációit meg költészetét egészében véve nem akarta céljához képest hasznosítani. Az utóbbi szerző a nyelvtudóssá állítja elénk, lényeges és őrá jellemző tanításaival, s hozzá szépen is; de értelmetlenül túlhangsúlyozva s merőben pozitíve értékelve Verseghynek az élő nyelvuskasra hivatkozó tanait — Révaival szemben; értelmetlenül, mert nem az irodalmi nyelv megteremtésének akkori szükségletei szerint, hanem elvontan bírálja el kettejük szembenállását.

E két kiemelkedő, bár belsőleg, saját tartalmát és módszerét tekintve egyenetlenül megírt dolgozat után kevesebb jót mondhatunk két másikról. *Vargha Balázs* tanulmánya (V. költészetéről) jó népszerűsítő írás, de Verseghy emberi-írói-gondolkodói fejlődésének történeti és esztétikai kérdéseit alig-alig veti fel. A pályakép is, amit a költőről ad, szinte légüres térben lóg. Jellemző e fordulat a tanulmány végén: „a klasszicizmusnak megtagadásával Verseghy óhatatlanul a magyar vidékiesség pártja felé vonódik.” Jobb lett volna a romantika előkészítésében